

NATUURFOCUS

Tijdschrift over natuurstudie en -beheer

JAARGANG 20 • N°1 • 2021 **Maart** | Juni | September | December
Retouradres: Natuurpunt • Coxiestraat 11 B-2800 Mechelen

bpost / PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

An inconvenient truth: de Vlaamse Programmatische Aanpak Stikstof

Ooibossen met Zwarte populier • **Biodiversiteit** in voormalige oorlogsbossen
Boomkickers in het Vijvercomplex Midden-Limburg

Boomkickers in het Vijvercomplex Midden-Limburg

Een kijk op vijftig jaar wel en wee

Chris Onkelinx

Het Midden-Limburgs vijvergebied is traditioneel een van de bolwerken van de Boomkikker in Vlaanderen. In dit artikel wordt de historische aanwezigheid en verspreiding van de Boomkikker in het gebied besproken, de teloorgang door veranderingen in het vijverbeheer en de recente heropleving, op basis van eigen tellingen, vaststellingen en observaties door de jaren. De aangehaalde gegevens verduidelijken hoe snelle en gerichte beheeracties kan leiden tot het redden van een laatste kleine relictpopulatie van een soort en uiteindelijk zelfs kan leiden tot een volledig herstel.

Een één cm groot Boomkikkertje, nog in het bezit van een kleverig omgeplooid staartje, vijvercomplex Midden-Limburg, 25 juli 2016. (© Chris Onkelinx)

Anekdotische oude gegevens

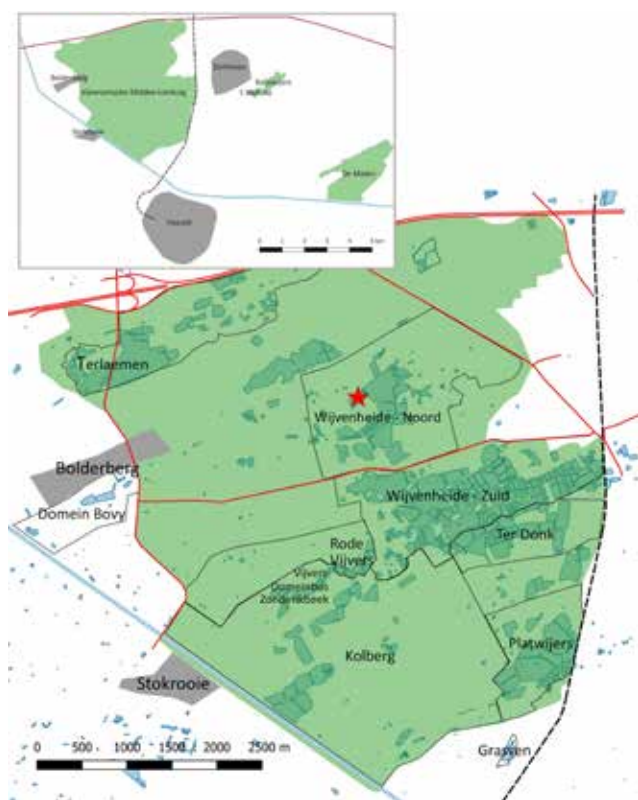
Een vijftal decennia geleden kon de interesse in Vlaanderen voor de herpetofauna vanuit natuurbehoudsmiddelen nog als haast onbestaande omschreven worden, zeker als we ze vergelijken met de interesse in die tijd voor de avifauna. Het oudst bekende gegeven van een Boomkikker *Hyla arborea* uit het Vijvercomplex

betreft een museumexemplaar van 1946 uit Zonhoven dat in Brussel bewaard wordt (Lewylle et al. 2008). In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw zagen in het Vijvercomplex Midden-Limburg, dankzij stichter Landewald Janssen, een vijftal vijver-natuureservaten van natuurvereniging De Wielewaal het levenslicht: Platwijers, Ter Donk, Wijvenheide, Kolberg en Terlaemen. Er kon aan natuurstudie gedaan worden

en de jachthouders toonden respect voor de naleving van de jachtwetten. Samen vormen die vijvercomplexen een geheel dat nu omschreven kan worden als het Vogelrichtlijngebied Vijvercomplex Midden-Limburg, gelegen in de gemeenten Hasselt, Zonhoven en Heusden-Zolder. Het gebied wordt begrensd door de driehoek gevormd door het Albertkanaal, de E314 en de spoorweg Hasselt-Leopoldsburg (Figuur 1).

Wat de bescherming en de studie van de natuur betreft, lag de klemtoon, ook op Vlaams niveau, duidelijk op ornithologisch en botanisch vlak. Behalve een korte mededeling in tijdschrift De Wielewaal van diezelfde pater Landewald en M. Loenders (Janssen & Loenders 1964) over Boomkikkers op de Ten Haagdoornheide, enkele kilometers ten noordoosten van hoger genoemd gebied, en een artikeltje over Boomkikkers, wellicht uit de Antwerpse Kempen (Kousnetzoff 1953), blijft het in dit tijdschrift stil over de soort. Opvallend is dat er verder geen gegevens bekend werden gemaakt over het voorkomen, de populaties, verspreiding of aantallen Boomkikkers uit de jaren vijftig of zestig. Toch vinden we nog een melding van een exemplaar dat werd ontdekt in een braakbal van een Bosuil, gevonden in een roesthol in een eikentronk in het Mariahof in Bree. Verzameldatum: 3 mei 1970 (Van Winkel 1971).

Volgens mondelinge mededelingen in de jaren zeventig waren Boomkikkers in de jaren vijftig in het vijvergebied op diverse

Figuur 1. Kaart van het vijvergebied Midden-Limburg. De inzet toont een overzichtskaart met de locatie van het Vijvercomplex Midden-Limburg en de andere in het artikel vermelde gebieden. De detailkaart toont de vermelde deelgebieden van Vijvergebied Midden-Limburg en aanpalende gebieden, de waterpartijen en de belangrijkste wegen, de spoorweg, dorpskernen en het Albertkanaal. De rode ster geeft de locatie van de laatste restpopulatie begin jaren 2000 aan.

Figuur 2. Historische foto genomen op 19 mei 1977 van een Boomkikker in 't Welleke (Zonhoven) op de voortplantingsplaats. Bemerkt het heldere water en de weelderige vegetatie van o.a. Veenwortel *Persicaria amphibia*, Holpijp *Equisetum fluviatile* en Grote waterranonkel *Ranunculus peltatus*. (© Chris Onkelinx)

plaatsen niet ongewoon. Veedrinkpoelen en zeer waarschijnlijk ook vijvers waren toen de voortplantingsplaatsen waar de soort zich kon handhaven. In de jaren zestig kwam de Boomkikker alleszins voor bij 't Welleke. De kikker verbleef er in de zomer o.a. in de bonenstruiken van een aangrenzende moestuin. De aanwezige bladluizen vormden wellicht een belangrijke voedselbron. Begin jaren zeventig was deze populatie bij gunstige wind 's nachts hoorbaar tot in het centrum van Zonhoven, op ruim anderhalve kilometer afstand, en dat ondanks de geluidsbarrière gevormd door de bebouwing langs een vijftal dwars gelegen straten. Wat betreft Wijvenheide en Terlaemen waren er voor en rond 1970 wel waarnemingen van Boomkikkers, maar de interesse van natuurliefhebbers bleef toch in hoofdzaak gericht op avifauna en flora.

De neergang sinds de jaren zeventig

Sinds de jaren zeventig zijn er meer gerichte waarnemingen en tellingen voorhanden. Een raming van het totaal aantal roepende Boomkikkermannetjes in het afgebakende Vogelrichtlijngebied in de eerste helft van de jaren zeventig, voor de eerste vernietigingen van de voortplantingsplaatsen, komt neer op slechts 150 stuks. Er mag dus gesteld worden dat de soort in het gebied wel kon overleven, maar zich blijkbaar nooit echt kon uitbreiden tot grote populaties in die vijvers. De Boomkikkers waren toen aangewezen op viskweekvijvers waar de soort in relatief klein aantal kon overleven in de verlandingszones. Predatie van de eieren en larven door vissen is op die plekken vermoedelijk beperkt. Voor de Boomkikker en andere, minder aabare herpetofauna ontbrak destijds natuurlijk afdoende vijverbeheer in de vijf genoemde Wielewaalreservaten. In het begin van die jaren zeventig telde het gebied nog levensvatbare populaties in haast elk van deze vijvergebieden, in hoofdzaak gelegen binnen de Wielewaalreservaten. Die populaties zouden nochtans geen lang leven meer beschoren zijn. De graafmachine, aangewend bij de intensivering van de visteelt speelde daarbij de belangrijkste rol. De verlandingszones van de vijvers gingen de schop op en met hen de voor vissen weinig geschikte voortplantingshoekjes van de Boomkikkers. Zeven gekende en belangrijke voortplantingsplaatsen gingen zo ten gronde: 't

Grasven (Hasselt) in 1980, Terlaemen (twee kolonies, Heusden-Zolder) in 1980, Platwijers (roepkoren op vier vijvers, Zonhoven en Hasselt) in 1976, Wijvenheide (Zonhoven) in 1976 en 1982, Stokrooie en Kolberg (Hasselt) in 1983 (pers. obs. C. Onkelinx en Onkelinx 1991). Andere vormen van vernietiging van leefgebied speelden een rol van tweede rang; vernietiging van de rietvegetatie met herbiciden (Platwijers in 1976, ondanks het statuut als staatsnatuurreservaat), vernietiging van een voortplantingsplaats door drooglegging en verbossing (Wijvenheide in 1982), vernietiging van een voortplantingsplaats door problemen bij de watertoevoer (Saarbroek Ballewijers, Zonhoven na 1980).

Toch werd één voortplantingsplaats, destijds zeker de belangrijkste van het land, nog veiliggesteld door Waters en Bossen, de voorganger van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). In 1981 werd 't Welleke, een vijvertje van anderhalve hectare, drie kilometer ten oosten van hoger genoemd vijvergebied (**Figuur 1**), onder houtvester Roskams ingericht als eerste herpetofaunareservaat van ons land. Enkele kilometers buiten het Vijvercomplex Midden-Limburg, in de Ballewijers (Zonhoven), in de buurt van 't Welleke, deed zich in 1987 een eenmalige explosie van de aantallen voor. De soort schoof zijn traditionele voortplantingsplek, een halfdroge verlandende vijver, honderd meter op en nam de aanpalende Reddelvijver in beslag. De karperkweek was hier stopgezet. De populatie vertienvoudigde haast in enkele jaren en bedroeg op het hoogtepunt ruw geschat zo'n 200 roepende mannetjes. Destijds werd het de grootste populatie van het land. Maar het tij keerde en enkele jaren later stuikte de populatie weer in elkaar om weinige jaren later compleet te verdwijnen. Naar de oorzaak moest niet ver gezocht worden: de viskweek was er opnieuw opgestart en de watervegetatie, die zich in een vijver met laag waterpeil, allicht met weinig of geen vis, uitbundig kon ontwikkelen, werd door karpers omgewoeld en weggegraasd.

Waar de totale Limburgse populatie in 1987 bij benadering 300 adulte mannetjes bedroeg, grotendeels door bovenvermelde populatie-explosie in de Ballewijers, was ze in 1990 alweer geslonken tot zowat 110 stuks (pers. obs., Dupae 1991). In feite betrof dat aantal haast de voltallige Belgische populatie. Op andere plekken in Limburg ging het de Boomkikkers in de jaren negentig ook niet voor de wind. De populaties van 't Welleke en De Maten (Lewylle I. et al. 2008, **Figuur 1**), die beide elk een aantal jaren de grootste voortplantingsplaats van het land vertegenwoordigden, gingen door waterhuishoudingproblemen en de aanwezigheid van een exotisch visbestand teloor. Driemaal na elkaar, in de periode tussen 2001 en 2004, stierven zo boomkikkerpopulaties uit in een gebied dat ooit de grootste voortplantingsplek van het hele land huisvestte.

Sterke stijging na 2000

Na de toevallige herontdekking van een kleine populatie Boomkikkers op de Wijvenheide in de zomer van 2000 (**Box 1**) zou er verandering komen in de steile achteruitgang.

Op basis van de vondst werden dadelijk onderhandelingen aangeknoopt met Afdeling Natuur (nu ANB) en al snel werden maatregelen getroffen om deze laatste Boomkikkers kansen te

Box 1: Een toevallige vondst keert de kansen

In de natuur vindt men dikwijls wat men niet zoekt, zo ook op die snikhete middag van 18 juni 2000. Een mannetje Boomkikker werd ontdekt bij een zoektocht naar Kleine ijsvogelvlinders. In de dichte hoge kruiden van een verlaten hooilandje zocht hij koelte en beschutting. Een tweede exemplaar bevond zich een paar meter verder in diezelfde vegetatie. Het was duidelijk: de soort waarvan er nog een waarneming was van één exemplaar een achttal jaar voordien (pers. obs. C. Onkelinx) en die er bijgevolg als uitgestorven gewaand werd, had zich toch nog kunnen handhaven. Nachtelijke zoek- en telinspanningen naar de soort, die bij een kleine populatie wel heel gericht dienen te gebeuren, vonden vanwege het gewaande uitsterven al een aantal jaren niet meer plaats. Zelfs als je een optimale nacht kiest om de soort te inventariseren, moet je nog op het juiste moment in die nacht op de goede plek zijn, zeker bij een kleine populatie. Het komt er dan soms op aan die ene roepperiode van een halve minuut gedurende een hele nacht vast te stellen. Zo niet, dan mis je de aanwezigheid. Maar waar bevond zich dan wel de voortplantingsplek in dit gebied met duizend-en-een vijvers en vijvertjes? Het jaar nadien bracht het antwoord: op 9 mei 2001 om 22 uur liet eerst één Boomkikkertje zich horen op een twintigtal meter van de vindplaats van 2000. Wat later probeerde een koor van acht mannetjes een concert in gang te houden op die plek, in een met Holpijp *Equisetum fluviatile* verland poeltje in privé-eigendom. Zowat tien jaar later zou dat perceel in eigendom komen van Natuurpunt. Later op de avond startte een tweede concert van vijf mannetjes in een viskweekvijver 150 meter verder. Op 13 mei laten zich op de twee plaatsen respectievelijk zes en tien mannetjes horen.

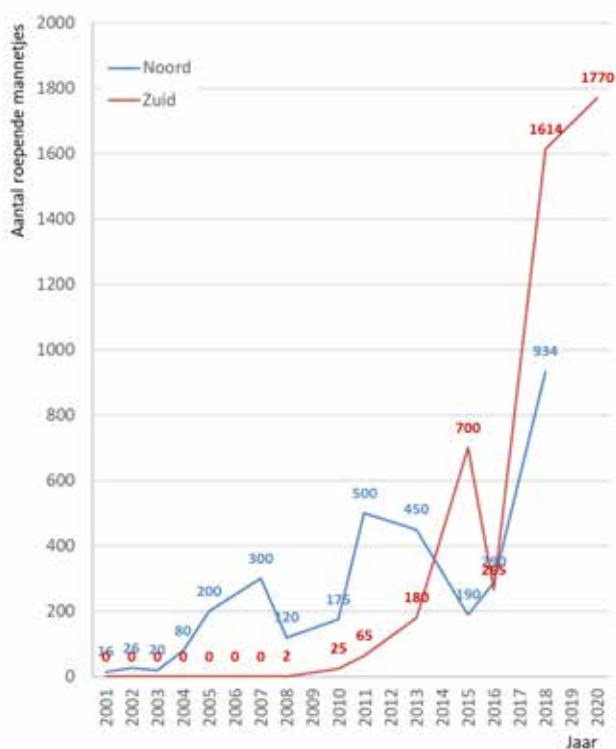
geven. Vier privé-kweekvijvers op rij, waartoe ook de tweede gevonden roepplaats behoorde, werden jarenlang geruild met 2 ha vijvers in het Vlaams Natuurreservaat Wijvenheide. De restpopulatie had blijkbaar overleefd op enkele viskweekvijvertjes, onrechtstreeks gevoed door de Laambeek. Deze vijvertjes werden jaarlijks drooggelegd. Na de afwissing konden de bedden van o.a. Grote watteranonkel *Ranunculus peltatus* en Naaldwaterbies *Eleocharis acicularis* op de vijverbodem zich verder ontwikkelen. Een schitterend boomkikkerhabitat lag hier dan wel voorhanden, maar de sturing van de waterhuishouding, die aangepast was aan de kweek van Zilver- en Goudwindes en soms Kois, een kweekvariant van de Gewone karper, moest aangepast worden, samen met het visvrij houden van de vijvers.

Eens dat nieuwe beheer in de praktijk omgezet, werden de resultaten al snel zichtbaar (**Figuur 3**). De populatie steeg van 16 stuks in 2001 tot 26 stuks in 2002, verspreid over drie vijvers, waarvan twee exemplaren een vijver enkele honderden meters verder in beslag genomen hadden. In 2003 stagneerde het aantal maar in 2004 was de populatie verder toegenomen tot 80 mannetjes. Opvallend was toen het ontstaan van een

nieuwe populatie in het noordwesten, op bijna twee kilometer van de kernpopulatie, in een nieuw ingericht natuurreservaat van vereniging Limburgs Landschap. Voor deze inname moest het naaldbos van Vogelsanck doorkruist worden, terwijl de op de weg liggende gevarieerde en lange Hoogvijver onbezet bleef. De verspreiding van de kernpopulatie had zich tot en met 2007 in de vier windrichtingen nog maar enkele honderden meters ontwikkeld.

Ondertussen waren zowel ANB als Natuurpunt en Limburgs Landschap in het hele vijvergebied en errond gestart met actief vijverbeheer voor de Boomkikker door aanleg of herstel van regelbare vijvers. In 2008 was de smalle maar drukke weg Zonhoven-Bolderberg overbrugd en lieten twee exemplaren zich voor het eerst horen in het zuidelijk deel (**Figuur 3**). Succesvolle voortplanting werd hier in 2009 vastgesteld aan de Rode Vijvers van Natuurpunt, waar 38 juvenielen geteld werden op 7 augustus. Ook in het noordelijk deel heeft de populatie zich ondertussen 700 meter naar het westen uitgebreid tot op percelen van Natuurpunt. In 2011 volgde een verdere sterke uitbreiding: in het noordelijk gebied 400 tot 600 stuks verspreid over vijf roepkoren en in het zuidelijk gebied 65 stuks verspreid over vier koren.

De zone ten zuiden van de weg Zonhoven-Bolderberg biedt potentieel meer ruimte aan de expansie van Boomkikkers dan het noordelijk deel. Hier werden in 1998 op Wijvenheide 21 vijvers met een totale oppervlakte van 43 ha aangekocht door Afdeling Natuur (nu ANB) (Gora & Verschraegen 1999). ANB beheert op

Figuur 3. Aantal roepende mannetjes Boomkikker in het Midden-Limburgs vijvergebied de voorbije twintig jaar, opgedeeld in het deelgebied ten noorden respectievelijk ten zuiden van de weg Zonhoven-Bolderberg. Tellingen: Chris Onkelinx.

Kolberg (Hasselt) de vijvers van het Domeinbos Zonderikbeek en investeerde in aankopen en inrichtingswerken in de zuidelijk aansluitende vijvergebieden Ter Donk en Platwijers (Zonhoven en Hasselt). In 2013 lijkt de aantalsverhouding van beide gebieden dan ook voor het eerst omgekeerd. De telling komt neer op 485 exemplaren waarvan 180 mannetjes in het noordelijk gebied, terwijl andere telgevens voor dezelfde noordelijke zone 450 mannetjes opleveren (Verschraegen & Beckers 2015). Het illustreert dat goede telomstandigheden en de telintensiteit belangrijk zijn. Auditief kan van op afstand een deel van het terrein als niet bezet beschouwd worden. Daarenboven kunnen populaties zich in korte tijd verschuiven en kan één teller niet zomaar tellingen van verschillende tellers, data en plaatsen samenvoegen.

In 2014 werd de kanaalbarrière doorbroken en hebben de kikker-tjes zich voor het eerst gevestigd buiten het Vogelrichtlijngebied Vijvercomplex Midden-Limburg. Vijf Boomkikkers werden ontdekt in een geschikt habitat ten zuidwesten van het Albertkanaal (Verschraegen & Beckers 2015).

De meest recente gegevens tonen een verdere toename tot 2.548 roepende mannetjes in 2018, waarvan het zuidelijk deel het grootste deel voor zich neemt. In 2020 waren ze er verspreid over niet minder dan 27 waterpartijen. Ook op meerdere privé-landgoederen die niet vrij toegankelijk zijn vindt succesvolle voortplanting plaats of zijn soms koren van enkele tientallen Boomkikkers te horen.

Zo werden in bovenstaande tellingen geen gegevens verwerkt van binnen het racecircuit van Terlaemen of van het Domein Bovy, Bolderberg (Heusden-Zolder), terwijl dit laatste gebied ingericht werd voor Boomkikkers en de soort er ook aanwezig is. Het recent stopzetten van het beheer van de vier oorspronkelijke kweekvijvertjes door ANB zal naar verwachting in dit deel van het gebied de boomkikkerpopulatie reduceren. Hier tegenover staat de uitbreiding van het aangepaste beheer in het Vlaams Natuurreservaat Wijvenheide. Aansluitend werden een aantal vijvers van Ter Donk, meer oostelijk gelegen, en verder zuidwaarts de natte weilanden en de vijvers van de Platwijers hersteld en heringericht door ANB. Die realisaties zijn dan ook een waarborg voor het voortbestaan van de sterk toegenomen populaties.

We kunnen besluiten dat de restpopulatie van 16 mannetjes in 2001, die zich bevond in een zone van minder dan 2 ha, zich in twintig jaar uitgebreid heeft tot een populatie van meer dan 2.500 individuen, waarbij men zich steeds moet realiseren dat slechts de roepende mannetjes vernoemd worden. De verspreiding deinde hiermee uit over het hele vijvercomplex van ruim 2.000 ha. Hiermee heeft de populatie niet alleen grofweg terug haar verspreiding van vijftig jaar geleden ingenomen, maar ze zelfs ruim uitgebreid. In noord-zuidrichting bedraagt de uiterste afstand van de kolonies 4,5 km en oost-west 7 km. Het aantal is door het gerichte vijverbeheer momenteel minstens het tienvoud van wat er ooit op het hoogtepunt in de jaren zeventig aanwezig was. In de ruimere omgeving zijn onder andere ook de historische locaties De Maten, 't Welleke en de Ballewijers terug ingepalmd door de Boomkikker.

Box 2: Genieten van een oorverdovend hoorspel

Wie van een onvergetelijke nachtelijke kooractiviteit van Boomkickers wil genieten, kan dat. Op Wijvenheide is het wegje Bolderdal, bereikbaar via de parking van een camping langs de Zwanenstraat in Zonhoven, vrij toegankelijk. Vanop dit wegje kan men op warme lenteavonden, eenmaal het donker is, genieten van dit hoorspel. Volg het wegje bijna een kilometer tot aan de Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand (blijf het fietspad volgen of volg richting Kapel), maak er een onvergetelijke avond van en geniet met volle teugen. Het uitbundige geratel zal wel nog een hele tijd nazinderen. Boomkickers hebben immers de krachtigste stem van alle Europese amfibieën (De Witte 1942).

Figuur 4. Boomkikker in actie op de voortplantingsplaats, vijvercomplex Midden-Limburg, 27 april 2012. (© Chris Onkelinx)

Het tellen van een sterk uitgebreide populatie Boomkickers

Een koor van roepende boomkikkermannetjes tellen lukt nog min of meer in een poel en bij vijvers als het aantal niet hoger oploopt dan 50 tot 100 stuks, de oevers voldoende toegankelijk zijn en het koor verspreid roept over een groot deel van de oevervegetatie. Als aan die voorwaarden niet voldaan is, is een schatting van het aantal de enige mogelijkheid om een zicht te krijgen op de totale populatiegrootte. In elk geval is op avonden met grote kooractiviteit een prachtig schouwspel te horen aan de waterkant (**Box 2**). Het gekozen tijdstip, telervaring en de geluidssterkte spelen dan een doorslaggevende rol. Aangezien de Boomkickers in het gebied gedurende de roepperiode in een paar weken tijd hun koor een paar honderd meter kunnen verplaatsen vanwege wisselende omstandigheden, moet hier terdege rekening mee gehouden worden, zo niet krijgt men dubbeltellingen. Het werkelijke aantal adulte mannetjes dat in de loop van het seizoen aan kooractiviteit deelneemt, is volgens studies nagenoeg gelijk aan het aantal aanwezige mannetjes op één avond met grote kooractiviteit (Broen 1983 in: Dupae 1991) tot gelijk aan het aantal getelde mannetjes vermenigvuldigd met een factor 1,5 tot 1,73 (Goossens en Stumpel 1987 in: Dupae

1991), omdat niet altijd alle mannetjes gelijktijdig zouden deelnemen aan de koorzang. Gezien genoemde studies en de roepkoren in het gebied op een aantal plaatsen bestaan uit zeker 50 tot 100 mannetjes of een veelvoud daarvan en de roepintensiteit sterk varieert tijdens tellingen, blijft elke inventarisatie een beetje giswerk naar het werkelijke aantal volwassen mannelijke exemplaren.

Aangepaste beheerwerken en de verblijfplaatsen van Boomkickers

Het toegepaste vijverbeheer, de achteruitgang en het natuurherstel van vijvers in het Vijvercomplex Midden-Limburg, de problemen met de visteelt en het herstel van de moerasreigerpopulatie zijn omstandig omschreven (zie Lewylle 2008, Lewylle et al. 2008, Verschraegen & Beckers 2015, Beckers & Verschraegen 2017 en Lewylle et al. 2018). Het visvrij houden van 'amfibieënvijvers' via een fijnmazig filtersysteem aan de waterinlaat van de vijvers is de kern van de zaak, wil men een levensvatbare populatie Boomkickers behouden. In andere gebieden in Vlaanderen en aangrenzend Nederland waar de Boomkikker nog voorkwam werd een heropleving van de populatie voornamelijk bereikt door de aanleg van visvrije poelen (Lewylle et al. 2018). Visvrij beheerde vijvers voor Boomkickers in het gebied vormen tevens een geschikt leefgebied voor de larven van bedreigde libellen zoals de Gevlekte witsnuitlibel *Leucorrhinia pectoralis* (Beckers et al. 2014) en de Kempense heidelibel *Sympetrum depressiusculum* (Beckers et al. 2014). Andere ongewervelden profiteren ook mee van de situatie. Voor Woudaap *Ixobrychus minutus* en nog meer voor Roerdomp *Botaurus stellaris*, twee andere doelsoorten van het nagestreefde beheer van het Vijvercomplex, zijn deze vijvers dan wel van ondergeschikt belang.

Belangrijk voor het voortbestaan van de boomkikkerpopulatie is ook een goed beheer van het landhabitat, dat rekening houdt met de aanwezigheid van de soort in de vijver- en poelenomgeving, de gras- en hooilanden en de struweel- en zeggevegetaties. Daarbij is het dikwijls de vraag waar de Boomkickers zich dan wel verstoppen als ze niet zonnend op struweel worden aangetroffen, maar ook niet elders te vinden zijn. Men zal bij het beheer van graslanden plaatselijk telkens moeten kiezen tussen wat doorweegt: flora of fauna. Het enkele uren ophokken van toevallig aanwezige Boomkickers bij beheerwerken is een zinvolle maatregel om de werken te kunnen uitvoeren zonder gewetensproblemen. Zo blijven de verraste exemplaren met zekerheid gespaard van de dood. Andere amfibieën kunnen gelijktijdig mee in veiligheid gebracht worden. Ook voor plekken waar ogenschijnlijk geen Boomkickers verwacht worden, is het zinvol het terrein even te controleren. Na afloop van de werken worden de diertjes dan verspreid gelost op een predatieveilige plek bij de vindplaats.

Op 22 oktober 2016 werden zo drie Boomkickers gevonden tijdens de maaiwerkzaamheden van een afgelegen hooilandje. Ze werden puntgaaf uit het gemaaide gras geplukt op plekken waar de messen van bosmaaier en maaibalk al gepasseerd waren. Dankzij hun vermogen zich te hechten aan verticale vegetatie ontsnappen ze blijkbaar vlugger aan de messen. Een zesde exemplaar werd licht gekwetst gevonden, terwijl

Figuur 5. Een leeglopende, voor Boomkikker en andere amfibieën visvrij beheerde vijver van Natuurpunt in Hasselt op 2 december 2015. Na 25 jaar afwezigheid werd deze vijver door uitbreiding van de originele restpopulatie 2 km verderop sinds 2008 weer door Boomkikkers bevolkt. Op 16 juni 2018 zaten er 400 jonge Boomkikkertjes op 30 meter dijk langs deze vijver. (© Chris Onkelinx)

Box 3: De draagkracht van een populatie, boomkikkerdiefstal en belevingswaarde

In het deelgebied Rode Vijvers bewoonde de Boomkikker tot het begin van de jaren tachtig de Kapelvijver. Een kwarteeuw zou de soort er ontbreken. In 2008, tien jaar na de aankoop door Natuurpunt, doken er twee exemplaren op. Westelijk grenzend aan dit gebied was dat rond dezelfde periode ook het geval. Zij hadden de oversteek gewaagd van de weg Zonhoven-Bolderberg, waar de soort zich sterk uitgebreid had in de noordelijke zone. In 2009 werd er succesvolle voortplanting vastgesteld. Sindsdien is het aantal getelde mannetjes er toegenomen tot meerdere honderden exemplaren. Via het toegankelijke wandelpad waarlangs zich veel struweel bevindt, zijn de kikkertjes makkelijk te observeren. Men kan er nauwelijks komen zonder er natuurliefhebbers en fotografen aan te treffen in het seizoen. De betreding laat sporen na, maar geen noemenswaardige schade. De belevingswaarde is groot en de populatie in dit gebied lijdt er niet onder. Ook de ter plekke

grazende runderen betreden een deel van die zone. Het kikkertje mag hier als mascotte voor biodiversiteit in onze leefomgeving en natuurreservaten beschouwd worden. De groei van de boomkikkerpopulatie was de voorbije tien jaar rechtevenredig met de stijging van het bezoekersaantal. Nochtans kwamen ons meermaals berichten ter ore over het wegvangen en meenemen van dieren. Met zekerheid is geweten dat er enkele jaren geleden dieren geroofd en in emmers meegenomen werden en dat er op een plaats in een tuin in Limburg gevangen kikkers werden uitgezet. Gelukkig heeft de populatie deze voorvallen kunnen doorstaan en heeft de aangroei er ogenschijnlijk niet onder geleden. Als er door de bezoekers zorgzaam en met respect wordt omgesprongen met de aanwezige fauna en flora, wordt de draagkracht van de soort in het gebied niet overschreden en kan een gezond evenwicht tussen natuurbeleving en natuurbehoud bewaard blijven.

er bij Bruine kikker *Rana temporaria*, Gewone pad *Bufo bufo* en Kamsalamander *Triturus cristatus* meer en ernstigere kwetsuren werden vastgesteld.

Vooral de verspreiding van grote aantallen juvenielen verdient aandacht. Zo zaten er op 16 juni 2018 niet minder dan 400 pas gemetamorfoseerde kikkertjes op 30 meter dijk langs een vijver van Natuurpunt (**Figuur 5**). Het uitmaaien van vijvers en het maaien van vijverdijken, ruigtes en grasland kan in de wintermaanden uitgevoerd worden zonder schade aan amfibieën. Vanwege de klimaatopwarming vallen deze data ruim genomen tussen 15 november en 28 februari. De Boomkikkers kunnen de laatste jaren immers nog actief blijven tot de eerste helft van

november. Zo waren er nog zes aan het zonnen en één aan het kwaken op 10 november 2020 in de Wijvenheide, bij 17 °C, telkens op plekjes waar nog zon viel op de braambladeren. In de zomer verblijven ze veelal in struweel, maar worden ze regelmatig ook kwakend aangetroffen in de bovenste helft van de kruinen van volgroeide Zomereiken *Quercus robur* en Zwarte elzen *Alnus glutinosa*. De afstanden die afgelegd worden in het gebied bij het opzoeken van hun winterkwartieren zijn niet bekend. In het voorjaar treffen we de Boomkikkertjes in maart reeds aan op het gras van kort gemaaide hooi- en graslanden. Ze trachten er mogelijk te zonnen of zijn al op verplaatsing richting voortplantingsplek. Door de felgroene kleur zijn ze dan extra kwetsbaar voor predatie.

SUMMARY

Onkelinx C. 2021. Common Tree Frogs in Vijvercomplex Midden-Limburg. A look at fifty years of ups and downs. NATUURFOCUS 20(1): 20-26 [in Dutch]

This article describes the evolution of the Common Tree Frog *Hyla arborea* population in the European Birds Directive area Vijvercomplex Midden-Limburg over the past fifty years. This pond complex in the municipalities Hasselt, Zonhoven and Heusden-Zolder covers more than 20 km². The article describes the historical distribution of the species in the area and how it nearly went extinct due to a lack of suitable management and active habitat destruction, even in nature reserves. It shows how the population rebounded after the onset of adequate pond management immediately following the discovery of a relict population of 16 male Common Tree Frogs in 2001. Fueled by area-wide changes in pond management and ecological restoration the population gradually expanded again over the whole area in the next twenty years and was able to cross dispersal barriers such as roads, forest and even a channel. The population size increased to 2.500 calling males, a more than ten-fold increase compared to the situation in the 1970s. Finally, based on own experience, the article also touches the difficulties associated with counting large populations of the species, management of the land habitat and compatibility of the species with nature recreation.

DANKWOORD

Met veel dank aan Pieter Vanormelingen voor het vele overleg, de inbreng, het tekenen van de kaart en de nodige vormaanpassingen. Met dank aan Lander Baeten en Sam Van De Poel voor hun inbreng.

AUTEUR

Chris Onkelinx is actief als vrijwilliger bij Natuurpunt afdelingen Beringen en Hasselt-Zonhoven. Hij is sinds de jaren zeventig conservator voor Wijvenheide, destijds een Vrij Reservaat van De Wielewaal. De meer recente boomkikkertellingen gebeurden deels in het kader van Meetnetten.

CONTACT

E-mail: chrisonkelinx@gmail.com

REFERENTIES

- Beckers G., Hendrix R. & Verschraegen T. 2014. De Kempense heidelibel in het vijvercomplex van Midden-Limburg. *Natuur.focus* 13(4): 162-168.
- Beckers G., Janssen K. & Verschraegen T. 2014. Opmars van Gevlekte witsnuitlibel in Limburg. *Natuur.focus* 13(1): 11-21.
- Beckers G. & Verschraegen T. 2017. Vijftien jaar natuurherstel in het Midden-Limburgs Vijvergebied onder de loep genomen door Woudaap en Roerdomp. *Natuur.focus* 16(1): 23-31.
- De Witte G.F. 1942. Amphibieën en Reptielen. Koninklijk Natuurhistorisch Museum van België.
- Dupae E. 1991. Soortbeschermingsplan voor de Boomkikkers van het Welleke te Zonhoven. Limburgse Intercommunale voor Milieubeheer.
- Gora L. & Verschraegen T. 1999. Afdeling Natuur koopt Wijvenheide. In: *Natuur* daar zorgen wij voor. Extra nummer, januari-februari. Tweemaandelijks nieuwsbrief van de Afdeling Natuur.
- Janssen L. & Loenders M. 1964. Korte Mededelingen: Boomkikker. *De Wielewaal*, nr. 6: 184.
- Kousnetzoff W. 1953. De Boomkikker. *De Wielewaal*, nr. 5: 159-160.
- Lewylle I. 2008. Drooglegging van vijvers en de Boomkikker. *Natuur.focus* 7(1): 28.
- Lewylle I., Goddeeris B., Engelen P., Roosen R., De Becker P. & Herremans M. 2008. De Boomkikker op een keerpunt? *Natuur.focus* 7(3): 84-92.
- Lewylle I., Van de Poel S., De Smedt P. & Lambeets K. 2018. Boomkikker en Kamsalamander in Vlaanderen. *Natuur.focus* 17(3): 109-116.
- Onkelinx C. 1991. Boomkikkers: uittocht of toekomst? *De Wielewaal*, mei: 65-67.
- Onkelinx C. 2001. Verborgene Boomkikkers. *De Wielewaal*, november-december: 192-193.
- Van Winkel J. 1971. Korte Mededelingen: Bosuil. *De Wielewaal*, januari: 17.
- Verschraegen T. & Beckers G. 2015. Visvrij amfibieënbeheer in Vijvercomplex Midden-Limburg en de herontdekking van de Knoflookpad. *Natuur.focus* 14(1): 17-25.